

УДК 82.09:821.111

Анастасія ЦЕРКОВНА-СОЛОВЕЙЧИК

аспірант кафедри теорії та історії світової літератури
Інституту філології та журналістики,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

**ДИХОТОМІЯ «ЧИСТОТИ» І «БРУДУ» ЯК СИМВОЛІЧНЕ
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ОПОЗИЦІЇ «ЗАХІД – СХІД»
В ОБРАЗІ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ
ПОДОРОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДОБИ РОМАНТИЗМУ**

У статті проаналізовано взаємозв'язок художніх концептів «бруд» та «чистоти» з етнообразом українського народу в англійській подорожній літературі доби романтизму. В образній системі твору «бруд» та «чистота» є узагальненими культурологічними категоріями, які об'єднують зовнішні прояви: брудні готельні кімнати та чисті домівки, запилені вулиці та незаймані простори, – та внутрішні моральні риси: шахрайство та чесність, справедливість та підлість.

Лімінальна позиція українських земель в англійській подорожній літературі не обмежувалася художнім переосмисленням власне етнообразу мешканців відвідуваних земель. Літературні мотиви «чистоти» та «бруд», які не мають прямого художнього зв'язку із українським хронотопом, утворювали дихотомічне поєднання, яке англійські автори-мандрівники співвідносили з образом «іншого», представника не «своєї» частини Європи.

Американський антрополог М. Дуглас стверджувала, що «бруд – це безлад», а, усуваючи його, ми намагаємося відновити порядок, «організуємо оточуючий світ»¹. Під час зображення етнообразів такі ознаки «бруд» синонімізують його значення із літературним образом «інакшості», яка перебуває за межами «свого» світу автора, а, отже, також є побічним продуктом систематизованого, впорядкованого світу. Доктор Т. Фуентес Перес у монографії «Візії бруд. Девіантість та соціальний контроль у романах Гальдоса» (2003) визначає «бруд» («filth») як «метафору аморальності, пороку, безладу та девіантної поведінки в цілому»², які виникли навколо маргінальних та соціально неблагополучних груп населення. Трактуювання «бруд» як морально-етичної категорії занепаду людського духу має вузьке художнє вираження і застосовується дослідницею для вивчення образної системи романів іспанського письменника-реаліста Беніто Переса Гальдоса. За

¹ Дуглас М. Чистота и опасность. Анализ представленный об осквернении и табу. – М. : КАНОН-пресс-Ц, 2000. – 288 с. – С. 23.

²Fuente Peres T. Visions of Filth. Deviancy and Social Control in the Novels of Galdos. – Liverpool : Liverpool University Press, 2003. – 216 p. – P. 9.

доби романтизму особливого значення набула естетизація понять, пов'язаних як із духовною сферою, так і з матеріальним світом. Смерть, руїна, занепад, бруд мали особливе художнє значення в процесі опоетизації письменниками-романтиками навколишнього світу.

Г. П. Козубовська у статті за результатами конференції «Утопія чистоти та гори сміття» (1999), яка пізніше була опублікована у монографії дослідниці «Російська література: міф та міфопоетика» (2006), визначала основними елементами пургаментарного дискурсу в літературі романтизму «уламки, попіл, лахміття, клаптики», які реалізуються у низці образів та мотивів. Вчена зазначила, що «улюбленим мотивом став пейзаж-руїни. У подібних картинах поетизувалася втрачена культура, цивілізація, природа; пейзаж став формою філософських медитацій: він осмислювався як наслідок катастрофи або руйнівної дії Часу»³. Концепт «сміття» у літературі доби романтизму трансформувався із прямої залежності категорій «низького» та «брудного» із сміховою культурою XVIII століття у піднесену синонімічну категорію «руйнування» та «занепаду». Авторами-романтиками опоетизовувалися крихти, що залишилися від колишнього славного минулого. Негативне аксіологічне значення «бруд» змінилося на мінорне оспівування запиленних вулиць та брудних будинків напівмістичного світу, в якому проживають представники екзотичних «чужих» культур. Англійські мандрівники не висміюють урбаністичний занепад та переповнене пилом затхле повітря. Дихотомічна єдність «бруд / чистота» трансформується на ширшому культурологічному рівні у дихотомію «Сходу» і «Заходу», «міста» та «села», «занепаду» та «процвітання».

«Бруд» та «чистота» у широкому культурному сенсі втілюються не тільки у зображенні міст, екстер'єрів та інтер'єрів будинків, зовнішності людей, але й як риси характеру мешканців: чесність – брехливість, шляхетність – підлість тощо. Наприклад, під час подорожі Гамбургом англійський мандрівник Д. Е. Александер називав мешканців міста «ввічливими та цивілізованими; серед порт'є не було ніякої бійки за наш багаж; єдиної клопітною людиною виявився ізраїльтянин, що хотів помінати наші банкноти на шилінги»⁴, а Е. Мортон захоплювався власним народом, називаючи його таким, що «значно перевищує інші у своїй моральній досконалості»⁵. Причому ані європейські міста, ані їх мешканці у XIX столітті не вирізнялися надмірною чистотою. Сучасний англійський дослідник Лі Джексон почав книгу «Старий брудний Лондон» (2014) зі слів китайського посла, який зазначив після візиту до англійської столиці у 1899 році, що місто «занадто брудне»⁶. Автор також відзначав, що самі лондонці «переймалися за власне здоров'я, яке було під загрозою через навколишні бруд»⁷. Беззастережна прихильність до представників європейських націй з боку англійських авторів-мандрівників, зображення їх чеснот та порядків була частково художнім прийомом в образотворенні «свого», а, значить, «розвинутого», «порядного» та «чистого» народу. Ставлення англійських мандрівників до мешканців українських земель

³ Козубовская Г. Русская литература: миф и мифопоэтика : монография. – Барнаул : БГПУ, 2006. – 324 с. – С. 146.

⁴ Alexander J. Th. Travel to the seat of war in the East, through Russia and the Crimea, in 1829. – Vol. I. – London : Henry Colburn and Richard Bentley, New Burlington Street, 1830. – 308 p. – P. 4

⁵ Morton E. Travels in Russia, and a Residence at St. Petersburg and Odessa in the Years 1827 – 1829. – London : Longman, Rees, Orme, Brown, and Green, Paternoster-Row, 1830. – 486 p. – P. 469.

⁶ Jackson L. Dirty Old London. The Victorian Fight against Filth. – New Heaven : Yale University Press, 2014. – 294 p. – P. 1.

⁷ Ibidem, P. 3.

носило інший характер, вони інтерпретувалися як «чужинці». А. Слейд зазначав, що «велика моральна зміна відчувається при в'їзді до Німеччини з Росії. Замість лукавства, безкультур'я і грабунку ми зустріли тут щирість, доброту та чесність»⁸. Мотив захоплення та милування змінювався на передчуття небезпеки та хвилювання за власне благополуччя.

Під час подорожі Галичиною та Буковиною Е. Спенсер змальовував дорогу західною Україною як одну із «найкрасивіших у Європі»⁹, наголосивши на тому, що неабияк втомився від «брудних вузьких вулиць з дерев'яними будиночками на сході і широких, погано побудованих міст півдня Росії»¹⁰. Милування красою пейзажів українських земель протиставлялося «відсталим та брудним» селищам, які англієць зустрічав у дорозі. Зупинившись в одному із готелів Галичини, Е. Спенсер зазначив, що спати йому довелось на «купі мішків, вкритих соломомою» в оточенні «легіонів щурів»¹¹. Розцінюючи підпорядкування земель Галичини та Буковини Австро-Угорській імперії як одну із переваг, що отримали місцеві жителі, англійський мандрівник виявляв прихильність в описі усього, що стосувалося австрійців та німців: «У Чернівцях я знайшов кімнату на ніч у "Шварце Адлер" /австрійський готель – А. Ц.-С./, який належить німцеві, там було чисто, ліжко було зручне, а буфет – хорошим, що взагалі видалося розкішшю для цієї частини Європи»¹². Створена автором дихотомія Заходу та Сходу як культурологічних конструктів на рівні художнього тексту трансформувалася в антономічних описах усього, що належало місцевим мешканцям як «чужого», «відсталого», «брудного», а того, чим володіли німці, як «свого», «процвітаючого», «чистого».

Концепт «чистоти» з'явився в англійській подорожній літературі як характерна риса західного світу, вона протиставлялася «бруд» та «занепаду» міст та селищ Російської імперії. Так, Д. Т. Джеймс, відвідавши Новгород-Сіверський (тепер Чернігівська область, Україна – А. Ц.-С.), описував його як «повністю дерев'яне місто, що лежить на трьох пагорбах і має дуже мало рівних вулиць, і взагалі там не було нічого, що би мало гідний вигляд або риси російської пишності, за виключенням церков»¹³. Інтер'єр будинку, в який запросили мандрівника, був «недобудованим: стіни не були викладені дошками, мох, затканий в проміжки, звисав клаптями <...>. Вся сім'я спала в одній і тій же кімнаті на циновках, овчині, соломі у своєму повсякденному одязі»¹⁴. «Бруд» як художня деталь подорожі українськими землями була присутня і в описі великих міст та стосувалася здебільшого оточуючих предметів, а не місцевих жителів.

Т. Елкок зазначає, що в Одесі, «третьому за величиною місті в Російській імперії», «місцевість навколо абсолютно нецікава: немає і деревця вартого уваги, в повітрі влітку занадто багато пилу, а взимку – дуже брудно»¹⁵.

⁸ Slade A. Travels in Germany and Russia: including a steam voyage by the Danube and the Euxine from Vienna to Constantinople, in 1838 – 39. – London : Longman, Orme, Brown, Green, and Longmans, 1840. – 532 p – P. 461

⁹ Spencer E. Travels Western Caucasus, including a tour through Imeritia, Mingrelia, Turkey, Moldavia, Galicia, Silesia, and Moravia, in 1836. – Vol. II. – London : Henry Colburn, Great Marlborough Street, 1838. – 374 p. – P. 203.

¹⁰ Ibidem, P. 204.

¹¹ Ibidem, P. 274.

¹² Ibidem, P. 265.

¹³ James J. T. Journal of a Tour in Germanv. Sweden. Russia. Poland. during the years 1813 and 1814 by J. T. James. Esq. student of Christ Church. Oxford. – Vol. II. Second edition. – London : John Murray, Albemarle-stkelt, 1817. – 435 p. – P. 313.

¹⁴ Ibidem, P. 320.

¹⁵ Alcock T. Travels in Russia, Persia, Turkey, and Greece. – London : Clarke and Son, 1831. – 227 p. – P. 8.

Амбівалентний образ Одеси як великого, але брудного міста присутній і в «Подорожі...» А. Слейда, що писав: «Місто добре та правильно збудоване: вулиці широкі та прямі, будинки просторі, а архітектура вишукана, в італійському стилі. Єдиним недоліком є те, що вулиці занадто широкі, тому що ґрунтові, окрім вулиці Ришельє: і піддаючись найбільш різким змінам температури та насильницьким поривам вітру, іноді піднімається нестерпний пил, а час від часу бруд осідає в річках або лежить на вулицях як застійні озера»¹⁶. Поряд із образом вільного та мультинаціонального міста в англійській подорожній літературі виник образ постійно запиленої та людної Одеси.

Інший англієць Д. Е. Александер «брудним і нерівним» називає «столицю України» Харків, зазначивши, що він складався лише з «кількох куполів, які височіли над жалюгідними халупами передмістя, а через пил, що переповнював вулиці, було неможливо що-небудь розгледіти»¹⁷. Англійський автор-мандрівник, описуючи невдалу подорож із Харкова далі на південь, створив образ містичної місцевості, де бруд та болота навколишніх земель постали у вигляді однієї з художніх деталей опису «дикого» напівчарівного лісу: «Наступного ранку ми швидко знову опинилися у бруді з болота оточені дикими птахами, які кричали і літали навколо нас. Місцевість було мертвою рівниною: на певній відстані навколо нас виднілася лише сільська церква, захована у деревах. Ми застрягли на дві або три години, поки один добродушний селянин не позичив нам коня»¹⁸. Д. Е. Александер, один з небагатьох англійських авторів-мандрівників, використовував топонім «Україна» на позначення території Російської імперії починаючи з Белгорода, яке, на відміну від Харкова, автор називав «чистим і рівним містом»¹⁹, а сама Україна примітна для автора тим, що «хати стояли не разом, утворюючи села, а знаходилися відособлено, ніби ферми, були добре збудовані та вкриті соломомою, а їхні мешканці були дуже чистими та доглянутими, так само як і самі будинки всередині»²⁰. Описуючи зовнішність українців, Д. Е. Александер зазначав: «Чоловіки мали дуже здоровий вигляд, а жінки у своєму одязі виглядали надзвичайно акуратно: велика кількість їхніх столів та стільців були відшліфовані наче дзеркала, а купа подушок були прикрашені білими та червоними чохлами»²¹. Більшість англійських мандрівників співвідносять «бруд» з урбаністичними образами міст або селищ, при цьому відзначають чистоту і акуратність самих жителів, їх єдність з природою, веселу вдачу і вірність традиціям.

Д. Т. Джеймс, здійснивши коротку зупинку в одному із маленьких селищ Лівобережної України, описував своє здивування «надзвичайною чистотою та охайністю, поряд із неабиякою ввічливістю та увагою з боку господарів будинку. На наше щире здивування, вони пригостили нас молоком, яйцями та квасом, надавши ночівлю у зручному закутку своєї дерев'яної хати, що була повністю чистою»²². Е. Спенсер, виявляючи прихильність до українських земель, що входили до складу Австро-Угорщини, описував маленькі готелі «російської Польщі» як сповнені «брудом, мерзотою та відсутністю будь-яких

¹⁶ Slade A. Travels... Op. cit., P. 327.

¹⁷ Alexander J. Th. Travel to the seat of war in the East, through Russia and the Crimea, in 1829. – Vol. I. – London : Henry Colburn and Richard Bentley, New Burlington Street, 1830. – 308 p. – P. 225.

¹⁸ Ibidem, P. 229.

¹⁹ Ibidem, P. 224.

²⁰ Ibidem, P. c. 224.

²¹ Ibidem. P. 224.

²² James J. T. Journal of a Tour... Op. cit., P. 319.

зручностей в номерах»²³ та наголосив, що цей «віддалений готель в Польщі міг змагатися за титул найгіршого місця, що я тільки бачив на сході»²⁴. Називаючи територію, що межує із українськими землями Австро-Угорської імперії, «сходом», автор концептуально розмежовує «чистоту» Західної Європи, яка була присутня в описі Чернівців із «брудним та мерзенним» сходом.

Невдоволення поштовими послугами та умовами проживання у номерах, які зустрічались мандрівникам в дорозі, англійці пояснювали тіснотою та брудом. Е. Мортон описував кімнату для ночівлі зі своїм тьютором, чиє ім'я англієць не називав, як «вульгарно нечисту»²⁵ та додавав, що номер «був поділений на дві частини якоюсь тонкою неякісною перегородкою, в одній із них була лавка шириною не більше вісімнадцяти дюймів та встелена брудною соломою»²⁶. Р. Пінкертон, чії інтереси у подорожі зосереджувалися на відвідуванні в'язниць та лікарень, описував умови життя ув'язнених в Одесі: «Підлога та стіни були брудними, а в'язні вдягнутими у драний одяг та мали нездоровий вигляд. Потім ми увійшли до камери боржників, там було близько дванадцяти в'язнів, декілька з них були євреями, але місце було обмеженим, а повітря настільки неприязним, що я не зміг там перебувати більше за декілька хвилин»²⁷. Зanedбаність та бідність, які присутні в описі маленьких готелів, в'язниць, лікарень та домівок деяких мешканців підсилює образ «бруд» як узагальненої художньої категорії, яка набуває синонімічних зв'язків із «чужинністю» та образом європейського «сходу».

Художній «бруд» в англійській подорожній літературі співвідноситься не тільки із урбаністичним хронотопом, але й по-різному використовується авторами в описі етнообразів. Г. Скот у «Балтійському та Чорному морі...» (1854) під час опису подорожі російськими етнічними землями називав мешканців села Дубовка та найближчих поселень «брудними людьми»²⁸, а основними персонажами його розповіді стали «російські п'янички»²⁹. У той час, коли опис «малих росіян» або «колишніх українських козаків» у мандрівного автора не має різких суб'єктивних тверджень, простежується інтерес романтиків до образу українських козаків як символу боротьби за волю власного народу. Англієць детально описав зовнішність цього етносу: «Костюм цих людей трохи відрізняється від одягу донських козаків; складається з бавовняної туніки, що затягувалась на поясі; широких штанів, заправлених у чоботи і шапки з овечої шкіри. Жінки були одягнені більш мальовничо. Вони носять хустку навколо голови, щось на зразок тюрбану, оздоблену штучними квітами та фруктами; волосся незаміжніх дівчат заплетено в косу, в яку вплетені кольорові стрічки»³⁰. Увага до образу жінок присутня під час опису екзотичних та незвичних для автора-європейця предметів одягу. Англійських мандрівників зацікавлювали українки, єврейки, татарки, мешканці півночі Російської імперії, а зовнішність вишуканих жінок-аристократок Москви та Санкт-Петербургу була близькою для авторів, а тому не отримувала належної уваги.

²³ Spencer E. Travels... Op. cit., P. 271.

²⁴ Ibidem, P. 271.

²⁵ Morton E. Travels... Op. cit., P. 132.

²⁶ Ibidem, P. 132.

²⁷ Pinkerton R. Russia: or, miscellaneous observations on the past and present state of that country and its inhabitants. – London : Seeley and Sons, 1833. – 486 p. – P. 140.

²⁸ Scott Ch. H. The Baltic, the Black Sea and the Crimea: comprising travels in Russia, a voyage down the Volga to Astrachan, and a tour through Crim Tartary. – London : Richard Bentley, 1854. – 346 p. – P. 146.

²⁹ Ibidem, P. 146.

³⁰ Ibidem, P. 193.

Художньо спорідненим образу «бруд» є мотив п'янства, який присутній під час опису мандрівки не тільки українськими землями. Він носить характер узагальнення для всіх слов'янських народів, який інтерпретувався англійськими авторами-мандрівниками як єдина раса, що має схильність до вживання алкоголю. Окрім реально окреслених проблем, пов'язаних із частим сп'янінням представників українського етносу, п'янство виступало як основний засіб сатиричного та гумористичного висвітлення життя європейського сходу, а також доповнювало образ «дикого» часопростору. Е. Спенсер зауважував, що «горілка, кохана горілка, продавалася усюди, не тільки у будинках, але й просто на вулицях, а ті, що закінчили продаж осушували залишки непроданого напою так, ніби то було просто пиво»³¹, а Е. Д. Кларк стверджував, що «малороси були напрочуд веселою расою, а також люблячи випити, що було притаманно для всіх варварських народів»³². Одним із персонажів «Подорожі...» Д. Е. Александер є його слуга, якого автор знайшов у Харкові. Англієць зазначав, що той «був шведом, постійно п'яним та безпорадним»³³. Образ «постійно п'яного» шведа-слуги, який не допомагав своєму господарю, а лише просив гроші на горілку та спав, був учасником гумористичних історій Д. Е. Александера. Автор схильний до використання елементів гумору: анекдотів про російських дворян, опис смішних ситуацій в дорозі, транслітерація російських слів та виразів нецензурного характеру, поєднання російських та англійських слів у словосполучення («the smotritel was very drunk», «the yemchick also lay down in the mud») тощо.

Окрім образу зовнішніх «бруд» (пил, багнюка, болота, старий невипраний одяг тощо) та «чистоти» (прибрані вулиці, відшліфовані до блиску меблі, охайність жителів тощо), англійські мандрівники зображували дихотомічну єдність моральних категорій: цивілізаційної відсталості та дикості, що виявлялася у неприязні та підступності, й водночас щирості та гостинності місцевих жителів. У ширшому аспекті «бруд» та моральний занепад українських земель англійські автори-мандрівники пояснювали наявною узурпацією Російської імперії. Д. Т. Джеймс у «Щоденнику...» зазначив: «До цих пір мало що було сказано про існуючу форму правління в Росії, яка, по суті, не вимагає складних пояснень: це чисто східний деспотизм, який сьогодні важко подолати зростаючій європейській свободі»³⁴. Англійський автор-мандрівник ідентифікує хронотоп Російської імперії як «неєвропейський», «чужий», морально «брудний». Е. Саїд зазначив, що «авторитет європейської географічної центральності підкріплює культурний дискурс, який обмежує неєвропейськість, зводячи її до вторинного расового, культурного й онтологічного статусу»³⁵. Рецепція деспотизму правління в Російській імперії, підкореність її народу владі трансформує імагологічну «чужинність» в моральний занепад та бруд підкорених народів, що змушені жити у страху та постійній зневазі з боку влади. Так, Д. Т. Джеймс порівнював роботу на монетних дворах в Англії та Російській імперії: «Люди, які працюють на нашому /англійському – А. Ц.-С./ монетному дворі обираються за характером і заслуговують на довіру: метал, що надходить до них, ретельно зважений і порохований, а самі працівники після закінчення трудового дня не підлягають

³¹ Spencer E. Travels... Op. cit.. P. 270.

³² Clarke E. D. Travels in Russia, Tartary, and Turkey. – London : G. Clark and Son, 1848. – 383 p. – P. 129.

³³ Alexander J. Th. Travel... Op. cit.. P. 226.

³⁴ James J. T. Journal of a Tour in Germany, Sweden, Russia, Poland, during the years 1813 and 1814 by J. T. James. Esq. student of Christ Church. Oxford. – Vol. II. Second edition. – London : John Murray, Albemarle-stkelt, 1817. – 435 p. – P. 4.

³⁵ Саїд Е. Д. Культура та імперіалізм. – К. : Часопис «Критика», 2007. – 608 с. – С. 106.

жодному обшуку, адже, безпідставні підозри у нечесності мали б досить негативний вплив на їх моральні принципи. <...> У Петербурзі кожного ремісника щодня роздягають догола і ретельно обшукують, але навіть така російська хитрість не може вберегти від крадіжок. <...> Деградація людської природи вважається багатьма людьми просто філософським терміном, вигаданим і не існуючим в реальному житті, але мандрівник у Росії часто бачить її наслідки у надзвичайно потворних формах³⁶. Англійські автори-мандрівники не виправдовували деградацію моральних якостей мешканців українських земель, а пояснювали неприязнь та шахрайство умовами, в яких вони опинилися.

Автообраз автора поряд із різкістю та суб'єктивністю мав за мету не засудження побаченого, а пояснення та романтичне захоплення екзотикою, таємничістю нових хронотопів. «Бруд» і «чистота» в етнообразі української хронотопу набули рис дихотомічної єдності. Чистота і незайманість природи, яка оточувала брудні запилені міста, створювала романтичний міф екзотичного простору, який зіпсований цивілізацією. Розчарованість і романтична туга трансформуються в монотонність і нудьгу: мандрівники то постійно нарікають на дороги і якість поштових послуг, то описують красу навколишньої природи, яка не змінюється протягом тривалого шляху.

Образ сп'янілого, але веселого та гостинного етносу, що населяє дикі простори європейського сходу, сатирично зображувався англійськими авторами-мандрівниками як примарний народ, що живе минулою славою під деспотичною владою Російської імперії. В образній системі твору «бруд» та «чистота» є узагальненими культурологічними концептами, які об'єднують зовнішні прояви: брудні готельні кімнати та чисті домівки, запилені вулиці та незаймані простори, - та внутрішні моральні риси: шахрайство та чесність, справедливість та підлість тощо. «Бруд» співвідноситься частіше із навколишніми предметами, а «чистота» із зовнішністю мешканців українських земель.

***Anastasia Cerkowna-Sołowiczuk. Dychotomia «czystości» i «brudu»
jak symboliczne przemysłowanie opozycji «Zachód – Wschód»
w postaci ukraińskich ziem w angielskiej literaturze
podróżniczej doby romantyzmu.***

W artykule przeanalizowano związek wzajemnych konceptów artystycznych «brudu» i «czystości» z etnicznym obrazem narodu ukraińskiego w angielskiej literaturze podróżniczej doby romantyzmu. W obrazie poetyckim utworu «brud» i «czystość» są uogólnionymi kategoriami kulturologicznymi, które łączą zewnętrzne przejawy: brudne pokoje hotelowe a czyste mieszkania, zakurzone ulice a nietknięte obszary, – i wewnętrzne cechy moralne: oszustwo a uczciwość, sprawiedliwość a podłość.

***Anastasia Tserkovna-Soloveichyk. Dichotomy of «Cleanness» and «Dirt»
as a Symbolic Rethink of West – East Opposition in the Image of
Ukrainian Lands in English Travel Literature of Romantic Period.***

The article analyses the connection between artistic concepts of dirt and cleanness and ethnoimage of Ukrainian nation in English travel literature of romanticism. «Dirt» and «cleanness» are the general cultural categories in the image system of compositions. They combine external manifestations: dirty inns, dusty streets and virgin spaces, - and internal ones: cheating and honesty, justice and dignity.

³⁶ James J. T. Journal of a Tour... Op. cit., P. 33.